

Κώστας Μόντης, *Τρίτο Γράμμα στη Μητέρα* (1980)
Άπαντα, Α΄ Ποίηση, Λευκωσία 1987, Ίδρυμα Α.Ι. Λεβέντη

Εν βία

α

Όταν σου στέλνα τό τελευταίο μου γράμμα, μητέρα,
ήμουνα σχεδόν βέβαιος πως δε θα σου ξαναγράφα.
Κι' όμως να που σου ξαναγράφω.
Και σου ξαναγράφω άπροετοίμαστος
γιατί διαισθάνομαι πως δε με παίρνει ο καιρός,
γιατί διαισθάνομαι πως δεν έχω πίστωση χρόνου
γι' αποκρυσταλλώσεις και διεργασίες.
Επιτέλους πες το απλώς «προσχέδιο επιστολής»,
επιτέλους πες το σπλώς «προσχέδιο στίχων».
Σου το σημειώνω, άλλωστε: «Εν βία».
Εν βία και εν θλίψει και εν πληγή, μητέρα,
εν αμέτρω πληγή,
εν αφάτω πληγή.
Κ' είναι κι' από άλλης απόψεως μια εξαίρεση το γράμμα μου
γιατί στη Λευκωσία δε γράφουμε πια γράμματα,
απλώς αφήνουμε μια στιγμή
τους άδειους φακέλλους εκτεθειμένους από κλάμα,
απλώς αφήνουμε μια στιγμή
τους άδειους φακέλλους να γεμίσουν κλάμα
και τους ταχυδρομούμε,
απλώς αφήνουμε μια στιγμή
τους άδειους φακέλλους να γεμίσουν κλάμα
και περνάν τις νύχτες απ' τα σπίτια μας
και τους μαζεύουν οι άνεμοι
και περνάν τις νύχτες απ' τ' σταυροδρόμια και τους μαζεύουν οι άνεμοι
και περνάν απ' τ' αντίσκηνα και τα παραπήγματα:
«Τα γράμματά σας, τα γράμματά σας»!

β

Μητέρα, αν το βρης βαρύ το γράμμα μου,
είναι που σκύβει άπάνω του ο Πενταδάχτυλος φορτωμένος Τούρκο,
αν το βρης ασήκωτο,
είναι που γονατίζει άπάνω του ο Πενταδάχτυλος φορτωμένος Τούρκο.
Θά τάχης μάθει αυτά, μητέρα,
θάχης μάθει για τον Πενταδάχτυλο.
Λοιπόν, τα μεσημέρια ακούγονται κάτι παράξενες φωνές
λοιπόν, τα μεσημέρια ακούγονται κάτι ξερά τριξίματα
σα να ξεκολλούν βράχοι απ' την κορφή του Κυπαρισσόβουνου.

Και τις νύχτες βογγά στις πλαγιές του
το αίμα των σκοτωμένων παιδιών
και κυλά στις κρεβατοκάμαρές μας
και καταβρέχει τα βιβλία μας
και καταβρέχει τους στίχους μας
και καταβρέχει την αναπνοή μας
και τσαλαβουτάν τα πόδια
και τσαλαβουτά η καρδιά
και τσαλαβουτά το μυαλό.
Κι είναι το νησί μικρό, μητέρα,
και τα παιδιά έρχονται με τα ονόματά τους,
και τα παιδιά είν' ο Νικόλας κι ο Κύπρος κι ο Γιαννάκης,
και τα παιδιά είν' ο φίλος του γιου μας
και το γειτονόπουλό μας
κι ο οικοδόμος στο πλαϊνό γιαπί
κι ο νεαρός γελαστός συνάδελφος στο Υπουργείο,
καταλαβαίνεις;
Τις νύχτες τρία παράξενα ματωμένα φώτα
μας σημαδεύουν απ' τις πλαγιές του, μητέρα,
τρία παράξενα ματωμένα φώτα
μας σημαδεύουν απ' την κουκούλα του.
Ναι, μητέρα, την κουκούλα του,
αυτή την ίδια φοβερή μαύρη κουκούλα
που φορούσαν οι καταδότες στην Επανάσταση
και λαμπύριζαν παγωμένα τα μάτια τους μέσ' απ' τις δυο τρύπες
όταν σήκωναν το χέρι να μας δείξουν.
Στοιχείωσε, μητέρα, στοιχείωσε, σου λέω, ό Πενταδάχτυλος
και δεν ξέρω, τον μισήσαμε, τον μισήσαμε.
Τον μισήσαμε χωρίς να μπορούμε να το πούμε, μητέρα,
γιατί πώς να το πούμε που χιλιάδες άλλοι ελπίζουν
να κρύβη στις σπηλιές του τούς «αγνοούμενούς» τους,
που χιλιάδες άλλοι κρεμάστηκαν απάνω του και περιμένουν;
Και πώς να το πούμε που μπορεί νάν' αλήθεια,
πώς να το πούμε πού μπορεί αύριο, πού μπορεί μεθαύριο
να πρέπει να τον αγκαλιάσουμε και να κλάψουμε από χαρά,
ναι, μητέρα, να τον αγκαλιάσουμε μ' αυτή τη μικρή αγκαλιά, μη δυσπιστής,
ακριβώς μ' αυτή τη μικρή αγκαλιά.
Είναι ένα μεγάλο πρόβλημα ο Πενταδάχτυλος, μητέρα.
Στο κάτω-κάτω το Μόρφου δεν το βλέπουμε,
στο κάτω-κάτω την Κερύνια δεν τη βλέπουμε,
την Αμμόχωστο δεν τη βλέπουμε,
όμως αυτός είν' εκεί απέναντί μας
όμως αυτός είναι διαρκώς εκεί απέναντί μας
και μας κυτάζει
και μας κυτάζει μ' ένα τρόπο,
και κάθεσαι βραχνάς και μολύβι στο στήθος μας,
όμως αυτός είν' εκεί απέναντί μας

και δε μπορεί να κρυβή σαν το Μόρφου,
και δε μπορεί να κρυβή σαν τήν Κερύνια
και σαν την Αμμόχωστο.
Και λέει: «Λοιπόν»;
Και μας ρωτά: «Λοιπόν»;

Υ

Μητέρα, γύρω απ' τα σπίτια μας στρατοπέδευσε η Ασία,
γύρω απ' τα σπίτια μας αλαλάζει έξαλλη η Ασία,
γαυριά έξαλλη η Ασία,
τι άλλο να σου πω;
Μητέρα, η Λευκωσία είναι πιά ένα λυπημένο παιδάκι
που του κάκου προσπαθείς να το κάνης να χαμογελάση,
που αν το χτενίσης χτενίζεται
κι αν δεν το χτενίσης δε χτενίζεται,
που αν το πάρης απ' το χέρι σ' ακολουθεί
κι αν τ' αφήσης μένει.
Μητέρα, οι δρόμοι μας γέμισαν
αγέλαστους αξύριστους πατέρες με μαύρα πουκάμισα,
γέμισαν μαυροφορεμένα κορίτσια,
γέμισαν γυναίκες που κρατάν και μας δείχνουν
τις φωτογραφίες των «αγνοουμένων» τους
και μας ρωτάν αν τούς είδαμε,
γυναίκες που κάρφωσαν στα στήθια τους
τις φωτογραφίες των παιδιών τους
που δεν ξέρουν τι απέγιναν
και μάς ρωτάν αν τα είδαμε.
Κι εμείς δεν έχουμε απάντηση
και τους λέμε ψέματα
και τους λέμε πως ακούσαμε πως κρύβονται στον Πενταδάχτυλο
πεντακόσια παιδιά,
πως κρύβονται στον Πενταδάχτυλο χίλια παιδιά,
και τους λέμε πως ναι οι αιχμάλωτοι που γύρισαν
είδαν πολλούς στην Αμάσεια,
τους λέμε ναι οι αιχμάλωτοι που γύρισαν
είδαν πολλούς στην Αντίγιαμα και στ' Άδανα
και στις φυλακές της Αττάλειας και του Εσκή Σεχήρ
και του Σεραγιοϋ
και «ναι, τον έχω δη το γιό της, ήταν μαζί μου»,
και «ναι, τον έχω δη τον άντρα της, ήταν μαζί μου».
Μητέρα, στα νεκροταφεία μας αραδιάστηκαν
ατέλειωτες σειρές οι σταυροί
με τα ονόματα δεκαοχτάχρονων παιδιών,
με τις τρυφερές φωτογραφίες δεκαοχτάχρονων παιδιών.
Και πέφτουν κάθε Κυριακή απάνω τους οι μητέρες
και κτυπάν τα στήθια τους και τραβάν τα μαλλιά

κι οι πατέρες στέκονται αμίλητοι, ανυπόφορα αμίλητοι.
Δε μπορείς πια να κλάψης δικό σου νεκρό στα νεκροταφεία, μητέρα,
δε μπορείς να κλάψης γονιούς,
δε νοείται να κλάψης γονιούς,
έχασαν οι παλιοί τάφοι τη σημασία τους,
έχασαν οι νεκροί μας τη σημασία τους,
αχρηστεύθηκαν,
δεν έχει θέση γι' αυτούς στα μνημόσυνα,
προσπερνά τα ονόματά τους ο παπάς,
δεν έχουμε θέση στις εκκλησιές για τα μνημόσυνά τους,
γελοιοποιούμεθα όταν πούμε ότι ήρθαμε για τον πατέρα,
διστάζουμε ν' απαντήσουμε όταν μας ρωτήσουν
και λέμε ψέματα
και λέμε ότι ήρθαμε για το γειτονόπουλό μας
και λέμε ότι ήρθαμε για το νεαρό συνάδελφο
που σκοτώθηκε στις μάχες των Φυλακών.
Και διστάζουμε ν' απαντήσουμε
ότι όχι, δεν έχουμε σκοτωμένο παιδί,
ντρεπόμαστε ν' απαντήσουμε
ότι όχι, δεν έχουμε σκοτωμένο παιδί,
όχι, δεν έχουμε «αγνοούμενο»,
καταλαβαίνεις, μητέρα;
Μητέρα, θυμάσαι που στις αντικρυνές πολυκατοικίες
σταματούσαν κάθε πρωί τα τζιπ της εθνοφρουράς
να πάρουν τούς Ελλαδίτες αξιωματικούς
και γέμιζαν τα μπαλκόνια γυναίκες πού ανέμιζαν τα χέρια
και γέμιζαν τα μπαλκόνια παιδιά που 'στελναν φιλάκια
και μύριζε γιασεμί και ζουμπούλι και γαζία η γειτονιά
κι έκανε ένα βήμα μπροστά να παρακολουθήση;
Λοιπόν, έφυγαν ένα άλλο πρωί, μητέρα, οι γυναίκες ντυμένες στα μαύρα,
σιωπηλές, ντυμένες στα μαύρα,
έφυγαν όλες ντυμένες στα μαύρα, καταλαβαίνεις;
Λοιπόν, έφυγαν ένα άλλο πρωί τα παιδιά ντυμένα στα μαύρα,
σιωπηλά, ντυμένα στα μαύρα,
έφυγαν όλα ντυμένα στα μαύρα
χωρίς φωνούλες, χωρίς χεράκια ν' ανεμίζουν, καταλαβαίνεις;

δ

Είναι δύσκολο, μητέρα, να πιστέψουμε
πως μας τους έφερε η θάλασσα της Κερύνιας,
είναι δύσκολο να πιστέψουμε
πως μας τους έφερε η αγαπημένη θάλασσα της Κερύνιας,
είναι δύσκολο να πιστέψουμε
πως μας τους έφερε το «Πικρό Νερό» των νεανικών μας εκδρομών.
Αυτή την έννοια είχαν, λοιπόν,
εκείνες όλες οι κόκκινες ροδοδάφνες του,

αυτός ο αιωνός ήταν, λοιπόν,
εκείνες όλες οι κόκκινες ροδοδάφνες του,
αίμα, λοιπόν, προοιωνίζαν,
αυτό το τρυφερό, κελαϊδιστό αίμα προοιωνίζαν;
Μητέρα, εισήλασαν απ' το μέρος που ξαγρυπνούσαμε με τις κιθάρες,
απ' το μέρος που γράψαμε το πρώτο μας ερωτικό γράμμα,
απ' το μέρος που μας χαμογέλασαν οι πρώτοι στίχοι,
μπορείς νά διανοηθείς;
Και ξέρεις, μητέρα, δε μετανοιώνουμε, βέβαια,
για το κλάμα που κλάψαμε στο «Ημερολόγιο τής Άννας Φράνκ»
(θα ξανακλαίγαμε και τώρα),
δε μετανοιώνουμε που πολεμήσαμε εκείνους που το προκάλεσαν
(θα τους ξαναπολεμούσαμε και τώρα)
όμως σκέψου πως μας τους έστειλε ένα απ' τα παιδιά που γλύτωσαν,
σκέψου πως μας τους έστειλε
ένα απ' τα παιδιά που βοήθησε ο Θεός
ν' αποφύγουν την τύχη τής Άννας.
Σκέψου.
Μητέρα, θυμάσαι το σχολείο σου στο Μόρφου,
θυμάσαι τις τρέλλες που μου περιέγραφε;
Σ' αυτό το σχολείο είναι τώρα εγκλωβισμένες οι συμμαθήτριάς σου,
τριγυρισμένες απ' τα παλιά θρανία με τις παιδικές γρατσουνιές,
τριγυρισμένες απ' τους παλιούς χάρτες
που σας υπέβαλλαν τη μαγεία των μακρινών ταξιδιών,
τριγυρισμένες απ' τούς μαυροπίνακες
που γράψατε τα πρώτα σας γράμματα.
Κι είναι ξαπλωμένες στο πάτωμα και κυτάν το ταβάνι,
είναι ξαπλωμένες στο πάτωμα
και τίποτα δε θέλουν πια παρά να πεθάνουν,
τίποτα δε θέλουν πιά παρά να πεθάνουν.
Είν' ακριβώς έτσι όπως σου τα λέω, μητέρα, μη με διακόπτεις.
Ούτε ξέρω αν ήταν σύμπτωση ή σκόπιμο το σχολείο, μη με ρωτάς.
Απλώς σου αφηγούμαι.

ε

Μητέρα, νάξερεις τι τρυφερά αμούστακα παιδιά
έστειλαν ν' αντιμετωπίσουν τα τάνκς και τ' αεροπλάνα
και τούς Τούρκους και τούς Αμερικάνους και τους Εγγλέζους κι όλους.
Και τάστειλαν άοπλα, μητέρα,
τάστειλαν με τις σφεντόνες, μητέρα, δεν υπερβάλλω.
Σφεντόνες εκείνα όλα που μας έλεγαν, μητέρα,
απάνω στις σφεντόνες κοιμόμαστε,
με τις σφεντόνες κομπάζαμε,
με τις σφεντόνες αναπετούσαμε σημαίες και διπλωματούσαμε.

Αν μας έβλεπες, μητέρα, όταν ήρθε το κακό,
 αν μας έβλεπες πως περιμέναμε την Ελλάδα!
 Ποτέ φρυγμένη γη Αυγούστου
 δεν περίμενε έτσι τα πρωτοβρόχια,
 ποτέ πνιγόμενος δεν ψηλάφησε έτσι για ένα σανίδι,
 ποτέ ετοιμοθάνατο παιδί δεν αναζήτησε έτσι το χέρι της μάνας του.
 Οι πηγές σταμάτησαν ν' αφουγκραστούν τα βήματά της,
 το Τρόοδος στάθηκε στις μύτες των ποδιών να τη δει στον ορίζοντα.
 Την περιμέναμε μέσ' απ' τους καπνούς και τις φλόγες της Κοιλιάδας των Κέδρων,
 την περιμέναμε απ' το ξάγναντο του Τρίπυλου,
 την περιμέναμε βουτηγμένοι ως το λαιμό
 στη θάλασσα της Κερύνιας,
 συγκρατούσαμε το ξεψύχισμά μας να μας προφτάξει,
 φυλλομετρούσαμε την Ιστορία της,
 φυλλομετρούσαμε σαν ευαγγέλιο την Ιστορία της
 — «να εδώ κι εδώ κι εδώ» —
 και την περιμέναμε,
 κι «όχι, δε μπορεί να μην έρθει», λέγαμε,
 κι «όχι, δε γίνεται να μην έρθει», λέγαμε
 κι όπου νάναι άκου την με τους Σπαρτιάτες της
 και τα «Υπό σκιάν» και τα «Μολών λαβέ» και τον «Αέρα»,
 κι όπου νάναι άκου την!
 Και πραγματικά μια νύχτα έφτασε το μήνυμα πως η Ελλάδα ήρθε.
 Τι νύχτα ήταν εκείνη, μητέρα,
 τι αντίλαλος ήταν εκείνος,
 τι βουητό ήταν εκείνο που σάρωσε το νησί!
 Αγκαλιαστήκαμε κλαίγοντας και πηδούσαμε
 και φιλιόμαστε και νοιώθαμε ρίγη να μας περιλούουν
 και τα στήθια μας φούσκωναν να διαρραγούν
 κι η καρδιά μας κτυπούσε να της ανοίξουμε να βγει.
 Οι χαροκαμένοι ξέχασαν τα παιδιά τους
 και τους αδερφούς και τους πατέρες
 κι έκλαιγαν για την Ελλάδα πια,
 κι έχασκαν μ' ένα γελόκλαμα.
 Κι έλεγαν οι δασκάλοι «Είδατε;»,
 και λέγαμε όλοι «Είδατε;»;
 Όσπου την άλλη μέρα πέσαμε ως το βυθό,
 ώσπου την άλλη μέρα πέσαμε πέρα απ' το βυθό
 ώσπου την άλλη μέρα βούλιαξε το Τρίπυλο, ώσπου την άλλη μέρα πισωπάτησε
 σιωπηλό το Τρόοδος να βρει βράχο να καθήσει,
 ώσπου την άλλη μέρα γούρλωσε τα μάτια η Αίπεια,
 ώσπου την άλλη μέρα γούρλωσαν τα μάτια οι Σόλοι και το Κούριο
 κι οι αγχόνες της Λευκωσίας
 γιατί η Ελλάδα δεν ήρθε,
 γιατί ήταν ψεύτικο το μήνυμα,

ψέμα η Ελληνική μεραρχία στην Πάφο,
γιατί μας είπαν ψέμα οι ουρανοί και ψέμα οι θάλασσες
και ψέμα τα χελιδόνια και ψέμα η καρδιά
και ψέμα οι Ιστορίες μας,
ψέμα, όλα ψέμα.
Είχε, λέει, άλλη δουλειά η Ελλάδα,
είχε κάτι γιορτές, λέει, η Ελλάδα,
κάτι πανηγυρισμούς,
κι ήμαστε και μακριά και δε μπορούσε, λέει,
λυπόταν, δεν το περίμενε,
ειλικρινά λυπόταν,
ειλικρινά λυπόταν πάρα πολύ.
Κι οι δασκάλοι μας έσκυψαν ντροπιασμένοι,
και τα «Εγχειρίδια» έσκυψαν ντροπιασμένα
κι οι δασκάλοι μας τρέμουν τώρα πια
και τα «Εγχειρίδια» τρέμουν τώρα πια
όσο πλησιάζουν τα περί Θερμοπυλών και τα περί Σαλαμίνας...
Δεν κάνω ποίηση μητέρα,
έχω αντίγραφα.

ζ

Μητέρα, τώρα πια περιφερόμαστε νυχθημερόν
σ' ένα εγκαταλελειμμένο στρατόπεδο
με τα μισογκρεμισμένα παραπήγματα
και τις ξεθωριασμένες επιγραφές
του «Διοικητηρίου» και του «Κ.Ψ.Μ.» και των «Αφοδευτηρίων».
Τώρα πια περιφερόμαστε σ' ένα εγκαταλελειμμένο στρατόπεδο
μ' εκείνη την πολλαπλασιασμένη ερημιά
όταν έχει προηγηθεί πλήθος,
μ' εκείνη την πολλαπλασιασμένη σιωπή
όταν έχει προηγηθεί θόρυβος,
μ' εκείνη την πολλαπλασιασμένη απελπισία,
μ' εκείνο τον πολλαπλασιασμένο θάνατο.
Περιεργαζόμαστε, μητέρα, σημάδια κι ίχνη κι υπολείμματα
και γραφές στους τοίχους:
«Στρατιώτης Νικολάου Αντώνιος του Γεωργίου
εκ Μόρφου – 7 Ιουνίου, 1973»,
«Λοχίας Κυριάκου Αθανάσιος του Κωνσταντίνου
εκ Λαπήθου – 3 Ιουλίου, 1974»,
περιέργως πλάι-πλάι όπως έπειτα στο Στρατιωτικό Νεκροταφείο,
μονάχα τώρα με την προσθήκη της ηλικίας: «Ετών 19, ετών 18».
Μητέρα, τώρα πια γίναμε εμπόριο,
μητέρα, δεν ξέρω τι γίναμε τώρα πια
κι έρχονται απ' όλο τον κόσμο υπουργοί
κι αρχηγοί κομμάτων κι «αξιωματικών αντιπολιτεύσεων»
κι εργατικοί βουλευτές και φιλέλληνες Αμερικανοί

κι Επιτροπές της Γερουσίας κι' απεσταλμένοι εφημερίδων
και νεαροί των «Συνδέσμων Νεολαίας» με τις κιθάρες τους
να δουν τους προσφυγικούς καταυλισμούς μας και «να φροντίσουν»,
να δουν τα ξυπόλητα παιδάκια μας και «να φροντίσουν»,
ν' ακούσουν για τους «αγνοούμενους» μας και «να φροντίσουν».
Έρχεται, μητέρα, ο Γενικός Γραμματέας της Διεθνούς Οργανώσεως,
που μετακινήθηκε τώρα απ' άλλες περιοχές,
και μας παροτρύνει να κρατηθούμε
και μας παροτρύνει να σκοτωθούμε όσο το δυνατό περισσότεροι
και να μη φοβόμαστε γιατί η υπόθεσή μας είναι και δική τους,
γιατί η υπόθεσή μας είναι υπόθεση ολοκλήρου του κόσμου.
Ακριβώς τα ίδια που 'λεγε και στους άλλους
κι εκ των υστέρων αποδείχτηκε
πως δεν ήταν υπόθεση ολοκλήρου του κόσμου
μα μονάχα κι' αποκλειστικά δική τους,
κι εκ των υστέρων αποδείχτηκε
πως δεν υπήρχε «ολόκληρος κόσμος»,
πως τίποτα δεν υπήρχε, τίποτα...
Άσε με, θα τα πω, μητέρα, δε με νοιάζει.

η

Θυμάσαι, μητέρα, πως το τελευταίο μου γράμμα
φοβόμουν πως δε θα το περίμενες στο παραθύρι,
φοβόμουν πως θα τούλεγαν «Δεν υπάρχει πιά μητέρα»;
Λοιπόν, θα το πιστέψης πως τώρα η ελπίδα μου είναι
να μην περιμένης αυτό το γράμμα,
λοιπόν, θα το πιστέψης πως τώρα η ελπίδα μου είναι
να μην υπάρξης,
να μη με ξαναδιαβάσης
κι ας ψάχνη όσο θέλει το γράμμα μου να σε βρη,
κι ας στοιχειώση στο σπίτι μας,
κι ας στοιχειώση στη γειτονιά,
κι ας στοιχειώση απελπισμένο στη βροχή και στον άνεμο
και στ' όνομά σου και στην κραυγή σου και στον τάφο σου.
Τώρα η ελπίδα μου είναι να μην το σύρουν τα πόδια του
ως την πόρτα σου,
η ελπίδα μου είναι να λιποθυμήση μπροστά στην πόρτα σου,
να σωριαστή μπροστά στην πόρτα σου
πριν προφτάξη να κτυπήση,
πριν προφτάξη να γρατσουνίση,
πριν προφτάξη να πη «Εγώ είμαι, μητέρα, άνοιξε»!...

Μητέρα, αυτή τη φορά είμαι βέβαιος
πως δε θα σου ξαναγράψω.